

Діалоги про Україну: Правосуддя, орієнтоване на захист інтересів постраждалих осіб і громадян, під час війни

Діалог 2. Пріоритетність потреб фізичних осіб у правосудді під час війни

Концептуальна записка

5 квітня 2024 р.

8:30 – 11:00 Нью-Йорк / 15:30 – 18:00 Київ

[Онлайн]

«Розв’язання проблеми збільшення незадоволених потреб у правосудді, орієнтованому на захист інтересів фізичних осіб, вимагає двох взаємопов’язаних дій: по-перше, застосування системного підходу до питання правосуддя (...), а по-друге, **забезпечення того, щоб реагування на проблеми правосуддя під час війни допомогло закласти основу для інклюзивної, ефективної та підзвітної системи правосуддя після завершення війни**».

- Ільзе Брандс Кехріс, помічниця Генерального секретаря з прав людини, під час заходу «Правосуддя, орієнтоване на захист інтересів фізичних осіб, під час війни: багатосторонній діалог в Україні 8 березня 2023 року»

Історія питання

Війна, що триває в Україні є випробуванням для верховенства права та правосуддя як на міжнародному, так і на національному рівнях. Те, як міжнародна спільнота та уряд України відреагують на ці виклики, визначатиме суспільство, в якому ми захочемо жити і яке ми захочемо підтримувати, причому з багатьох поглядів.

Перелік потреб постраждалих осіб і громадян у правосудді у війсьній Україні є нескінченним. Довоєнні проблеми правосуддя ускладнилися й водночас постійно з’являються нові. За даними спілки організацій [«Мережа правового розвитку» \(Legal Development Network\)](#) правові проблеми, пов’язані з документацією, внутрішнім переміщенням, житлом, землею, працевлаштуванням та окупованими територіями, й далі не охоплюються переважаними системами правового забезпечення. Особи, які ще до війни були вразливими, як-от люди з інвалідністю, стикаються зі складнішими проблемами у сфері правосуддя, ніж будь-коли раніше. Випадки насильства за ознакою статі (принаймні ті, що не пов’язані з воєнним конфліктом) відійшли на другий план.

Державне фінансування безоплатної правової допомоги в Україні скоротилося разом з кількістю суддів. Багато судових засідань було відкладено. Зрозуміло, що міжнародну підтримку насамперед зосереджено на гуманітарних потребах і військовій допомозі. Ті, хто підтримує правосуддя, зосереджуються на кримінальній відповідальності та проблемах безкарності. Тим часом потреби у правосудді, орієнтованому на громадян і спостраждалих осіб, здебільшого залишаються поза увагою зусиль, орієнтованих на допомогу та відбудову.

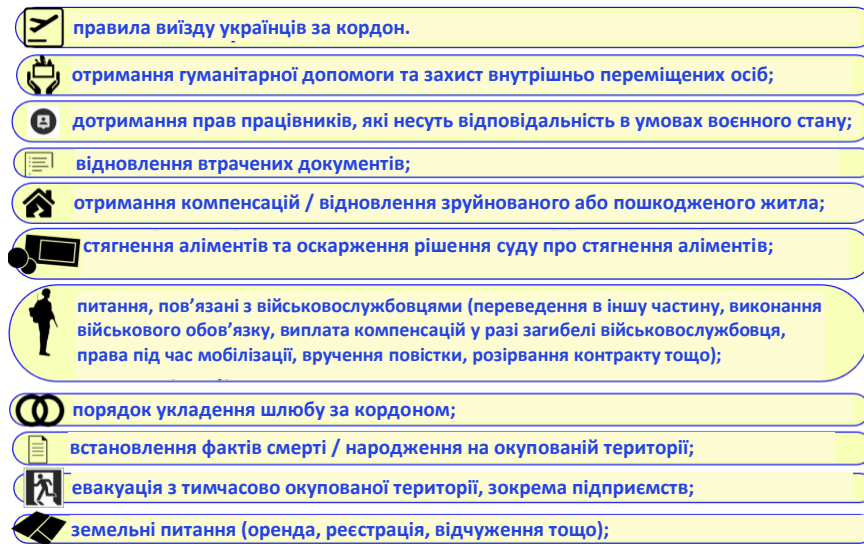
Саме в цьому контексті [Міжнародна експертна група за мирне, справедливе та інклюзивне суспільство](#) (The Pathfinders for Peaceful, Just and Inclusive Societies) [Центру міжнародного співробітництва Нью-Йоркського університету](#) у партнерстві з [Міжнародним центром правосуддя перехідного періоду \(ICTJ\)](#) проводить серію діалогів за принципом анонімності (Chatham House Rules), щоб забезпечити вивчення підходів, орієнтованих на захист інтересів громадян і постраждалих осіб, у контексті реагування на надзвичайні ситуації, відновлення та сталого розвитку в Україні. Хоча є низка глобальних дискусій і стратегій щодо викликів, з якими стикається Україна, ця серія діалогів уперше досліджує підходи до доступу до правосуддя, орієнтовані на захист інтересів громадян і постраждалих осіб. Ця серія діалогів є ключовим кроком до виявлення та розв'язання повсякденних проблем правосуддя в умовах війни та використання правосуддя як основного інструменту реагування на надзвичайні ситуації, забезпечення стійкості та відновлення під час війни. Зрештою, діалоги мають на меті створити платформу для стратегічної та змістовної взаємодії з країнами щодо вивчення досвіду підтримання правосуддя, орієнтованого на захист інтересів фізичних осіб, під час війни. Це має вирішальне значення як для стабільності підтримки України, так і для того, щоб Україна рухалася вперед, закладаючи основи плюралістичного, відкритого, справедливого й демократичного суспільства.

Діалог 2. Правосуддя, пов'язане з війною, та повсякденні потреби громадян у правосудді

У період із 24 січня 2022 року до 31 жовтня 2023 року уряди країн-донорів виділили на підтримку України загалом 241,5 мільярда євро [[за даними Кільського інституту](#)]. Загалом, масштаби руйнувань вимагали масштабного реагування на надзвичайні ситуації, саме тому [екстрений заклик Управління ООН з координації гуманітарних справ \(ООН\) 2022 року](#) визначає продовольчу безпеку як пріоритетний напрям фінансування. Оскільки війна триває, міжнародна увага до зусиль з реагування на надзвичайні ситуації поєднується з акцентом на відбудову та відновлення. [За спільною оцінкою](#) Уряду України, Світового банку, Європейської Комісії та Організації Об'єднаних Націй від 2023 року, Україна потребує 383 мільярди євро на відбудову та відновлення. Забезпечення ресурсами [перевантаженої](#) правової системи та забезпечення людям можливості задовольняти свої повсякденні потреби в правосудді також матиме вирішальне значення для цих зусиль.

Ми перебуваємо в критичній точці. Сьогоднішні рішення про те, куди інвестувати кошти для надання екстреної допомоги та відбудови, вплинуть на спроможність людей пережити війну та оговтатися від її наслідків. До сьогодні цю підтримку, зі зрозумілих причин, було зосереджено переважно на військовій та гуманітарній допомозі. У сфері правосуддя основна увага приділяється кримінальній відповідальності винних осіб. Це відповідає нагальним потребам і запитам українців. Водночас ця підтримка має враховувати повсякденні потреби та проблеми постраждалих осіб і громадян у сфері правосуддя — ті виклики правосуддя, які потребують розв'язання задля забезпечення стійкості та розбудови соціальної згуртованості під час війни. Щоб зміцнити стійкість українського народу під час війни та закласти фундамент для плюралістичного, справедливого та демократичного суспільства, що ґрунтується на довірі між людьми та державою, після неї, важливо надати пріоритет потребам постраждалих осіб і громадян у правосудді.

Попри проведення міжнародних дискусій щодо відновлення України, у них зазвичай не враховується необхідність збалансувати повсякденні потреби людей у правосудді та правосудді перехідного періоду з іншими вимогами щодо відновлення та відбудови. Проте щоденні потреби людей у правосудді не зникли з початком війни — питання працевлаштування, земельних прав, розлучення, опіки над дітьми тощо залишаються поширеними. Ці питання існують паралельно з іншими складними проблемами правосуддя, спричиненими війною. Деякі люди стикаються з проблемами, пов'язаними з призовом на військову службу та його оскарженням, інші мають зниклих безвісти членів сім'ї або зіткнулися з новими формами інвалідності; дедалі більше людей потребують психіатричних послуг і психосоціальної підтримки. Люди потребують правової інформації та підтримки, щоб отримати доступ до своїх прав і базових послуг.

Рисунок 1. Ключові проблеми правосуддя, з якими стикаються українці, за даними Мережі правового розвитку (LDN) від 8 березня 2023 року¹

Правосуддя, орієнтоване на захист інтересів громадян та потерпілих осіб, зосереджується на правових потребах людей, розширенні їхніх можливостей та підтримці в пошуку істини, відшкодування та справедливості. Такий підхід підтримує суспільство у відновленні соціальної структури та сприяє інклюзивному відновленню, коли люди відчують, що їхні індивідуальні та колективні проблеми чують і розв'язують. Це сприяє зміцненню верховенства права та довіри між людьми та урядом.

Збалансувати різні потреби та пріоритети в межах зусиль із реагування та відновлення під час конфлікту, що триває, надзвичайно складно, особливо через обмежені ресурси та мінливі обставини. На жаль, попри унікальний контекст, Україна не є першою країною, яка зіткнулася з такими викликами. Хоча геополітичний контекст і чинники конфліктів різняться, багато країн світу були змушені балансувати між питаннями реагування на надзвичайні ситуації, відновлення та сталого розвитку під час конфлікту.

¹ ПРИМІТКА. Це не повний перелік проблем.

Інші країни, як-от Косово та Колумбія, також пройшли через процес забезпечення правосуддя та улагодження конфлікту, що може слугувати уроком для України. Україна може розпочати діалог з експертами та фахівцями-практиками із цих та інших країн щодо успішних практик і пасток, яких варто уникати. Чи то йдеться про повсякденні потреби в правосудді, чи то про зусилля з відбудови, чи то про реагування на переміщення, національні та міжнародні суб'єкти можуть використовувати уроки з інших контекстів у поєднанні з власним досвідом роботи в Україні для ухвалення обґрунтованих рішень. У такий спосіб Україна може запровадити упереджувальні заходи, які сприятимуть відновленню та запобігатимуть ускладненню проблем у майбутньому.

Цей онлайн-діалог про пріоритетність потреб фізичних осіб у правосудді під час війни має на меті створити платформу для обміну думками про те, як забезпечення правосуддя можна інтегрувати в процеси реагування на надзвичайні ситуації та відновлення з метою задоволення потреб людей.

Зокрема, діалог буде спрямовано на розгляд таких питань:

Пріоритети реагування на надзвичайні ситуації та відновлення в Україні

1. Якими є поточні пріоритети реагування на надзвичайні ситуації, відновлення та зусиль, спрямованих на відбудову в Україні?

Доступ до правосуддя в Україні

2. Яким є поточний стан правової системи в Україні, включно з найнагальнішими потребами людей у правосудді та способами реагування на них під час війни?
3. Чи є поточні зусилля у сфері правосуддя орієнтованими на захист інтересів фізичних осіб? Які потреби, якщо такі є, залишаються незадоволеними?

Доступ до правосуддя як невід'ємна складова реагування на надзвичайні ситуації та відновлення в Україні

4. Яких правозахисних заходів потрібно вжити сьогодні, щоб підтримати інклюзивну та комплексну відбудову, яка відновить доступ до правосуддя, довіру та соціальну згуртованість?
5. Як ми можемо поєднати зусилля з реагування на надзвичайні ситуації та відновлення з пріоритетами правосуддя та розвитку?
6. Які уроки можна винести з досвіду країн, які пройшли через аналогічні процеси?

Довідкові матеріали

- Правосуддя, орієнтоване на захист інтересів фізичних осіб, під час війни: «Багатосторонній діалог щодо України», підсумковий звіт (додається)
- Правосуддя, орієнтоване на захист інтересів фізичних осіб, під час війни: «Багатосторонній діалог щодо України», відеозапис
- Опитування з оцінювання правових потреб та аналітичний звіт за 2022 рік (додається)

Про організаторів заходу

Міжнародна експертна група за мирне, справедливе та інклюзивне суспільство збирається в Центрі міжнародного співробітництва Нью-Йоркського університету. Програма [Pathfinders for Justice](#) ґрунтується на [звіті «Справедливість для всіх»](#) і спрямована на просування та підтримку правосуддя,

орієнтованого на захист інтересів людей, на національному, регіональному та міжнародному рівнях у прагненні до забезпечення рівного доступу до правосуддя для всіх (SDG16.3).

[Міжнародний центр правосуддя перехідного періоду](#) (ICTJ) працює на всіх рівнях суспільства та на міжнародному рівні, щоб подолати причини та усунути наслідки масових порушень прав людини. Нещодавно фахівці центру опублікували аналітичну записку «[Роздуми про притягнення до відповідальності для захисту інтересів постраждалих осіб в Україні](#)», в якій розглядаються вжиті або заплановані заходи з розслідування та судового переслідування воєнних злочинів та інших порушень прав людини в Україні, а також досліджуються інструменти, які можуть бути застосовані для забезпечення справедливості та відшкодування збитків постраждалим і закладання фундаменту для розбудови більш інклюзивної та демократичної країни.

Орієнтовний порядок денний (підлягає підтвердженню) [2,5 години].

Онлайн; можливий переклад з англійської на українську мову в прямому ефірі

[2 хвилини] Привітання

- **Сара Кліфф**, виконавчий директор Центру міжнародного співробітництва Нью-Йоркського університету

[8 хвилин] Вступне слово та визначення контексту

- **Ірина Романівна Мудра**, заступниця Міністра юстиції та голова Робочої групи з питань стягнення репарацій та відбудови, Україна

[5 хвилин] Презентація діалогу: правосуддя, орієнтоване на захист інтересів громадян і постраждалих осіб, під час війни

- **Сара Кліфф**, виконавчий директор Центру міжнародного співробітництва Нью-Йоркського університету

[18 хвилин] Група учасників дискусії 1. Пріоритети реагування на надзвичайні ситуації та відновлення в Україні

Модератор: Ханні Мегаллі, заступник директора та старший науковий співробітник Центру міжнародного співробітництва Нью-Йоркського університету

Група учасників дискусії 1 покликана представити контекст щодо способів, якими Україна та міжнародна спільнота підтримують зусилля з реагування на надзвичайні ситуації та відбудови в Україні. Спікери розглянуть національні та міжнародні пріоритети, успіхи та виклики як у сфері безпосередньої гуманітарної допомоги, так і середньо- та довгострокових цілей розвитку.

Запитання:

1. Якими є поточні пріоритети реагування на надзвичайні ситуації, відновлення та зусиль, спрямованих на відбудову в Україні?
2. Які методи є ефективними?
3. Чи орієнтовані зусилля на захист інтересів фізичних осіб? Які потреби, якщо такі є, усе ще залишаються незадоволеними?

- [7 хвилин] **Олександра Азархіна**, заступниця Міністра розвитку громад, територій та інфраструктури України
- [7 хвилин] **Михайлина Скорик**, президент Інституту сталого розвитку громад

[32 хвилини] Група учасників дискусії 2. Доступ до правосуддя в Україні

Модератор: Сваті Мехта, директор програми Pathfinders for Justice, Центр міжнародного співробітництва Нью-Йоркського університету

Група учасників дискусії 2 покликана висвітлити поточний стан доступу до правосуддя в Україні. Після засідання першої групи учасників дискусії учасники зможуть визначити, як заходи з реагування на надзвичайні ситуації та відбудову можуть або не можуть задовольнити щоденні потреби людей у правосудді, а також як питання доступу до правосуддя інтегруються в поточні заходи. Вони також зможуть визначити, як проблеми правосуддя або їхнє розв'язання можуть сприяти наданню негайної гуманітарної допомоги, а також досягненню середньо- та довгострокових цілей розвитку.

Запитання:

1. Яким є поточний стан правосуддя в Україні? Які найбільші щоденні виклики у сфері правосуддя постають перед українцями сьогодні?
2. Якими є ключові виклики, завдання та можливості для сфери правосуддя?
3. Яких правозахисних заходів потрібно вжити сьогодні, щоб підтримати інклюзивну та комплексну відбудову, яка відновить доступ до правосуддя, довіру та соціальну згуртованість?
4. Як ми можемо поєднати зусилля з реагування на надзвичайні ситуації та відновлення з пріоритетами правосуддя та розвитку?

- [7 хвилин] **Олександр Баранов**, директор Координаційного центру з надання правової допомоги
- [7 хвилин] **Тетяна Печончик**, голова Правозахисного центру «ЗМІНА»
- [7 хвилин] **Вільям Д. Мейєр**, колишній голова Консорціуму міжнародної правової допомоги
- [7 хвилин] **Томас Вертелецький**, радник з розробки стратегії моніторингу, оцінки та навчання (MEL) компанії «Chemonics International», програма USAID «Правосуддя для всіх».

ПЕРЕРВА 10 ХВИЛИН

[25 хвилин] Група учасників дискусії 3. Вивчення досвіду з інших контекстів

Модератор: Роджер Дуті, старший експерт із досліджень Міжнародного центру правосуддя перехідного періоду (ICTJ)

Група учасників дискусії 3 покликана забезпечити платформу для вивчення досвіду інших країн та розуміння того, як доступ до правосуддя забезпечувався під час конфліктів та війн. Розглядаючи виклики та успіхи зусиль у контекстах інших країн, учасники дискусії визначають, якою мірою зусилля, спрямовані на забезпечення доступу до правосуддя, може бути інтегровано в широкі заходи з реагування на надзвичайні ситуації та відбудови. Заслухавши перші дві групи учасників дискусії, під час засідання третьої групи учасники дискусії зможуть використувувати набутий досвід у контекст України.

Запитання:

1. Які уроки ми можемо винести з інших контекстів, щоб врахувати їх у реагуванні та зусиллях міжнародної спільноти з відбудови України сьогодні?
  2. Спираючись на ваш досвід з інших контекстів і розглядаючи перспективу, яких заходів потрібно вжити під час війни та конфлікту, щоб підтримати інклюзивну та всебічну відбудову, яка відновить доступ до правосуддя, довіру та соціальну згуртованість?
- [7 хвилин] **Його Величність Серхіо Харамільо Каро**, старший радник Європейського інституту миру; колишн. Посол Колумбії в ЄС та Бельгії (2017-2018); колишн. Верховний комісар Колумбії з питань миру (2012-2016); колишн. Радник Президента Колумбії з національної безпеки (2010-2012)
  - [7 хвилин] **Хав'єр Сюрліза**, колишн. Виконавчий секретар Комісії зі встановлення правди та примирення Перу; колишн. Голова кабінету міністрів Міністерства юстиції Перу
  - [7 хвилин] **Анна Міріам Рокателло**, заступник виконавчого директора та директор програм Міжнародного центру правосуддя перехідного періоду (ICTJ)

[35 хвилин] Кероване обговорення та запитання від аудиторії

Модератор: **Сваті Мехта**, директор програми Pathfinders for Justice, Центр міжнародного співробітництва Нью-Йоркського університету

1. Прослухавши сьогоднішню дискусію, якими ви бачите основні методи, за допомогою яких українські політики та міжнародна спільнота можуть допомогти забезпечити задоволення потреб людей у правосудді? Яка підтримка потрібна на національному рівні для впровадження цих заходів?
2. Як нам поєднати зусилля з реагування на надзвичайні ситуації та відбудови? Як ми можемо забезпечити задоволення найнагальніших потреб людей?

[5 хвилин] Заключне слово та подальші кроки в серії діалогів про Україну

- **Сара Кліфф**, виконавчий директор Центру міжнародного співробітництва Нью-Йоркського університету